

**IV JORNADA D'ARQUEOLOGIA I
PATRIMONI DE LA GUERRA CIVIL
AL FRONT DE L'EBRE**

**Dissabte,
23 de novembre
de 2019**

Palau Oliver de Boteller

Carrer Jaume Ferran, núm. 4 - Tortosa

DL T 1324-2019

IV JORNADA D'ARQUEOLOGIA I PATRIMONI DE LA GUERRA CIVIL AL FRONT DE L'EBRE

Resums de la ponència marc i de les comunicacions

Terres de l'Ebre, 2019

Ponència marc i comunicacions

- 'Excavaréis bajo la única bandera de los españoles de bien': nuevas andanzas y desventuras de un arqueólogo que investiga la guerra civil en el Reino de España.***
Xurxo M. Ayán Vila ----- 5
- Intervenció a les trinxeres dels Barrancs de Vilalba dels Arcs***
Jordi Ramos Ruiz i Alba Peña-Muñoz ----- 7
- La Línia del Cinca, de l'estudi històric a la prospecció arqueològica: les posicions d'Horta de Sant Joan***
Pere Rams Folch i Josep Maria Pèrez Suñé ----- 9
- Intervenció a les fortificacions de la Línia del Cinca, sector Montsó.***
Adrian Cabezas Sánchez i Joel Ametlla Pla ----- 11
- La Línia P. Estudi historicoarqueològic de les estructures defensives del Pirineu entre 1940 a 1957 a Alp (La Cerdanya)***
Eulàlia Díaz i Ramoneda i Laia Gallego Vila ----- 13
- Intervenció al Coll de Balaguer. Les posicions de la Línia L-2.***
Adrian Cabezas Sánchez i Joel Ametlla Pla ----- 15

'Excavaréis bajo la única bandera de los españoles de bien': nuevas andanzas y desventuras de un arqueólogo que investiga la guerra civil en el Reino de España.

Xurxo M. Ayán Vila

A lo largo de la última década he dirigido y codirigido diversos proyectos de Arqueología del Guerra Civil española a lo largo y ancho de todo el Estado Español y siempre desde ámbitos académicos (CSIC, Universidad del País Vasco y ahora la Universidade Nova de Lisboa). Esta experiencia nos ha facilitado, a mi y a mis compañeros, una visión panóptica de los diferentes contextos sociopolíticos regionales que condicionan la investigación sobre un pasado conflictivo y traumático como es el de la guerra civil, y que sigue condicionando la agenda política del presente. Partiendo de esta trayectoria, mi objetivo en esta conferencia no será tanto abordar los marcos teóricos, las herramientas metodológicas diseñadas ni los recursos didácticos generados por nuestra Arqueología del Conflicto, sino mostrar la cruda realidad de una actividad científica que tiene que sufrir censuras, manipulaciones, presiones y polémicas constantes. Nuestro recorrido nos llevará a diferentes contextos en los que hemos trabajado: escenarios de la batalla del Ebre (Tarragona), de Belchite (Zaragoza), Ciudad Universitaria y Casa de Campo (Madrid), el campo de concentración franquista de Castuera (Badajoz), la actividad de la guerrilla de postguerra en Galicia, la batalla del Alto Tajuña (Guadalajara) o el frente de guerra en el monte de San Pedro (Amurrio, Araba, Euskadi). Lo vivido en estos proyectos me servirá para abordar una cuestión que me parece crucial y que a menudo se obvia en aras de buscar una falsa actividad científica pura, aséptica y objetiva: las materialidades y memorias de la guerra civil configuran un patrimonio incómodo en la actualidad y nos remiten a un pasado no cicatrizado que se emplea como arma arrojadiza. Mi intención es polemizar y abrir un sano y necesario debate sobre el papel que una Arqueología comprometida tiene que jugar en la recuperación de la mal llamada memoria histórica, sobre todo en estos momentos de ascenso del fascismo en España.

Xurxo M. Ayán Vila es licenciado en Historia con Premio Extraordinario por la Universidad de Santiago de Compostela. Doctor por la misma universidad, su tesis "Casa, familia y comunidad en la Edad del Hierro del NW" fue merecedora del Premio de la Diputación de Pontevedra a la mejor tesis en Humanidades en el año 2012. Fue becario predoctoral I3P del Fondo Social Europeo en el Instituto de Ciencias del Patrimonio del CSIC e investigador postdoctoral Juan de la Cierva en el Grupo de Investigación en Patrimonio Construido de la Universidad del País Vasco. Desde mayo de este año es investigador principal de la FCT en el Instituto de História Contemporânea de la Faculdade de Ciências Sociais e Humanas da Universidade Nova de Lisboa. Ha sido investigador invitado en el Instituto Arqueológico de Budapest y en la Universidad de Binghamton (New York, USA). Desde el año 2008 ha dirigido y codirigido numerosas intervenciones arqueológicas en escenarios de la guerra civil española, como el campo de concentración de Castuera (Badajoz), el campo de batalla de Belchite (Zaragoza), monte de San Pedro (Álava) o Casa de Campo y Ciudad Universitaria en Madrid. En 2014 organizó el primer congreso internacional de Arqueología de la Guerra Civil española en la Facultad de Letras de Vitoria-Gasteiz. Actualmente dirige dos proyectos de arqueología de la resistencia armada antifascista en Croacia y Galicia. Sus últimos libros son "Arqueología: una introducción a la materialidad del pasado" (2018, Alianza Editorial, con Alfredo González Ruibal) y "Altamira vista por los españoles" (2015, JAS Editorial). En Portugal acaba de iniciar un proyecto de Arqueología del Estado Novo.

Intervenció a les trinxeres dels Barrancs de Vilalba dels Arcs

Jordi Ramos Ruiz i Alba Peña-Muñoz

Els Barrancs és un conjunt defensiu bastit per les tropes republicanes durant la Batalla de l'Ebre a les proximitats de la cota 404, formant part d'una línia que seguia l'antic camí de la Pobla de Massaluca, a 4,3 km al nord del nucli de Vilalba dels Arcs.

L'any 2005 es va efectuar una intervenció arqueològica, a través de l'empresa Josep M Pérez Suñé & Associats, per consolidar i adequar el complex dins de la xarxa d'espais del Consorci Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre. Les excavacions arqueològiques dins del marc de pràctiques del Grau d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona durant els anys 2017 i 2018 han augmentat el coneixement de l'enclavament militar. Presentem, els resultats arqueològics d'aquest complex militar i la materialitat associada.

Les forces republicanes encarregades d'avançar en direcció a Vilalba dels Arcs i la Pobla de Massaluca eren les de la 3a Divisió, que van travessar l'Ebre per diversos punts entre Riba-roja d'Ebre i Flix. El mateix 25 de juliol, a primeres hores de la tarda, les tropes de la 31a Brigada Mixta (BM) d'aquesta unitat van arribar a la zona, situant-se entre Vilalba dels Arcs i la Pobla de Massaluca, que no van poder ocupar, mentre a la seva esquerra les de la 33a BM iniciaven l'assalt del nucli urbà de Vilalba. Possiblement van ser els homes d'aquesta unitat, la 31a Brigada, els que van bastir la posició dels Barrancs.

Al final de la Batalla de l'Ebre, i segons la documentació franquista indica, la zona estava defensada per la 15a BM de la 35a Divisió Internacional, la Brigada Lincoln. Cal dir, però, que des del 23 de setembre els brigadistes internacionals havien abandonat el front, d'acord amb el compromís adquirit pel president Negrín de retirar als combatents estrangers. En aquells moments, doncs, la unitat estava integrada per soldats espanyols de lleva, molts d'ells catalans. La posició va ser abandonada la nit del 13 al 14 de novembre, essent ocupada per les forces de la 152a Divisió franquista l'endemà.

Les intervencions arqueològiques dels anys 2017 i 2018 efectuades a l'Espai Històric Els Barrancs ha permès documentar un seguit d'estructures del complex militar, que es troben relacionades amb la protecció i descans dels militars que custodiaven aquest enclavament.

Jordi Ramos Ruiz (d'Àtics SL)

Llicenciat en Història per la Universitat de Barcelona, Màster en Gestión de Proyectos y Espacios Culturales i cursant el Màster d'Història Contemporània i Món Actual (UB-UOC). Treballa com a arqueòleg a l'empresa ATICS SL, i destaca les intervencions arqueològiques realitzades a la ciutat de Barcelona i als espais patrimonials de la Guerra Civil arreu de Catalunya. Col·laborador del Servei d'Arqueologia de Barcelona i el Museu d'Història de Barcelona, a més d'investigador associat i director de les excavacions de la Guerra Civil de les assignatures obligatòries de pràctiques del Grau d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona.

Alba Peña-Muñoz (Sociedad de Ciencias Aranzadi)

Graduada en Arqueologia, Màster en Memoria Social i Derechos Humanos (UNED) i Màster en Valoración, Gestión y Protección de la Universidad de Vigo. Vinculada a la Sociedad de Ciencias Aranzadi, ha realitzat tasques arqueològiques en diversos camps de batalla, especialment en Lemoa -Bizkaia- (on darrerament s'ha publicat una monografia al respecte) i al Cinturón de Hierro, en Larrabetzu -Bizkaia-. Ha col·laborat en diversos equips en l'exhumació de les fosses comunes de la Guerra Civil, així com en moltes intervencions arqueològiques d'arqueologia del conflicte.

La Línia del Cinca, de l'estudi històric a la prospecció arqueològica: les posicions d'Horta de Sant Joan

Pere Rams Folch i Josep Maria Pèrez Suñé

L'any 2013, en la Primera Jornada d'Arqueologia i Patrimoni de la Guerra Civil al front de l'Ebre, nosaltres mateixos, Josep Maria Pérez, Miquel Sunyer, David Tormo i jo mateix, vàrem presentar la ponència "El sector Gandesa de la línia fortificada del Cinca". En aquella ponència, la línia del Cinca era un tema gairebé inèdit i només estudiat de manera molt local. Nosaltres ja feia temps que hi estàvem investigant i en aquell moment, vam donar a conèixer molta informació que havíem trobat als diferents arxius i sobre el terreny. Com el motiu de la ponència era el Sector Gandesa de la línia, vàrem enumerar totes les posicions i elements que figuraven als plànols generals de la línia i a la Memòria dels treballs a la línia.

A finals de desembre de 2018, l'editorial Onada va publicar-nos el resultat d'aquesta investigació, *La línia del Cinca a la guerra civil. Les fortificacions de la Generalitat de Catalunya al front d'Aragó (1936-1938)*, on expliquem el front d'Aragó, la construcció de la línia fortificada, la informació que d'ella en tenia l'exèrcit franquista, l'ofensiva d'Aragó i el paper de la línia, i els quatre sectors: Gandesa, Fraga, Montsó i Boltaña. A més d'aportar la nombrosa documentació que havíem trobat i molta planimetria.

Per a la publicació havíem contactat amb la Diputació de Tarragona, ja que en un primer moment, pensàvem que seria la mateixa Diputació que ens publicaria l'estudi, però no va poder ser i al final, va col·laborar amb una subvenció per a que fos Onada qui ho publicés. D'aquella relació, començada uns anys abans amb dues subvencions més, una per a poder visitar els diferents arxius i una altra per fer diversos aixecaments topogràfics d'elements a Batea, va sorgir la idea de poder incorporar els elements que formaven les diferents posicions del Sector Gandesa al Mapa de Recursos Culturals (M@RC).

Les posicions del Sector Gandesa, totes elles a la comarca de la Terra Alta són, tal i com figuren als plànols i a la memòria de les obres, i de sud a nord: la Posició Horta (al terme d'Horta de Sant Joan); la Posició Caseras (al terme de Caseres); les Posicions Maella i el Collet (al terme de Batea); la Posició Villalba (al terme de Vilalba dels Arcs); la Posició Poble (als termes de Batea i la Poble de Massaluga); a més a més de posicions disperses

als termes de Gandesa, el Pinell de Brai i Corbera d'Ebre, que no figuren al plànol general, però sí a informes i altres documents.

Com és lògic, els elements del nostre terme de Batea són els que millor coneixem, i per proximitat, també els de Caseres i la Pobla de Massaluca i Vilalba dels Arcs, mentre que de la Posició Horta no coneixíem res, ja que no havíem tingut l'oportunitat de visitar cap punt, i com el terme és bastant més accidentat que la nostra zona de la comarca, sempre ens havia fet més respecte alhora d'aventurar-nos a localitzar els diferents emplaçaments.

Per això vam plantejar a la Diputació fer el treball de documentació dels diferents elements de les posicions en quatre fases: primer Horta; segon Caseres; tercer Batea; i finalment, Vilalba, la Pobla i els altres elements dispersos a Gandesa, Pinell i Corbera. Un cop acceptada la proposta i fet l'encàrrec, aquest estiu hem començat a documentar els elements de la Posició Horta, formada pels següents punts de resistència:

1. Coll d'en Gra, format per dos punts, G-1-1 i G-1-2, el primer amb un niu doble de metralladora construït i un niu senzill en construcció; i el segon amb dos nius dobles, un construït i l'altre en construcció.

2. Format pels punts Santa Barbara, amb un observatori en construcció, G-1-3 Solans, amb dos nius senzills, un construït i l'altre en construcció; G-1-4 Coll Sabater, amb un niu doble; G-1-15 Curra, amb emplaçaments per a artilleria del 15,5, en construcció; entre els punts Santa Barbara i Solans hi ha un niu doble en construcció.

3. Format pels punts G-1-5 Peselis, amb un observatori i un niu doble; G-1-6 Siberoli, emplaçament d'artilleria del 8,5; i la zona anomenada Cabezo, amb els punts G-1-9, amb un niu doble i un observatori; G-1-10, amb un observatori i G-1-11, format per dos punts, un amb un niu senzill i l'altre amb tres nius senzills.

4. Format per G-1-7, amb dos punts, Coll Rodo i Viña Petrus, amb emplaçaments d'artilleria del 7,5 en construcció i un observatori construït; i G-1-8 Vértice Pessells, amb emplaçament d'artilleria del 7,5.

5. Entre la posició Horta i la posició Caseres hi ha el punt G-1-12, amb un niu doble en construcció.

Pere Rams Folch llicenciat en Història (Universitat Rovira i Virgili, Tarragona), desenvolupa la seva activitat professional com a arqueòleg i és soci-fundador de l'empresa Rams-Domenech SL que s'ha especialitzat en la recuperació d'espais d'interès històric i etnogràfic. Col·labora en publicacions especialitzades i de divulgació, i es coautor de diverses monografies.

Intervenció a les fortificacions de la Línia del Cinca, sector Montsó.

Adrián Cabezas Sánchez i Joel Ametlla Pla

(Grup de Recerca i d'Investigació d'Espais de la Guerra Civil GRIEGC)

Amb l'inici del conflicte, el front més immediat per Catalunya es va establir a l'Aragó, on les tres capitals de província havien quedat en mans del bàndol rebel. Amb l'estancament del front després dels primers combats inicials, el bàndol republicà va construir diferents línies fortificades, destacant per sobre de totes elles la Línia Fortificada del Cinca. Aquesta línia es va començar a construir a finals d'agost de 1936 i transcorria al llarg de 180 km, des de Montsó (al novembre de 1936 es va ampliar més al nord, fins a Boltaña), seguint tot el curs del riu Cinca, travessant l'Ebre per Mequinensa i acabant a Horta de Sant Joan, al sud de Gandesa.

La línia fortificada del Cinca es va dividir en diferents sectors de resistència, com van ser els de Boltaña, Montsó, Fraga i Gandesa, alhora també de gestionar els treballs de fortificació. Montsó va ser un dels sectors principals d'aquesta línia fortificada, on van destacar les importants obres defensives que es van fer a Selgua i Castejón del Puente, entre d'altres poblacions.

Incomprensiblement, la Línia fortificada del Cinca ha quedat en l'oblit al llarg de tots aquests anys, tot i que bona part dels seus vestigis encara es conserven del que va ser la línia fortificada més important del Front d'Aragó.

Des de fa uns anys, el GRIEGC (Grup de Recerca i d'Investigació d'Espais de la Guerra Civil), porta realitzant diferents tasques de recuperació d'aquests vestigis de la Línia del Cinca, basant la seva actuació al sector de Montsó. Així per exemple, l'equip de GRIEGC ha inventariat tots els vestigis que encara es conserven a les poblacions de El Grado, Estada, Fonz, Castejón del Puente, Monzón, Selgua i Binaced; així com també s'han portat a terme altres tasques com han estat la neteja, adequació i recuperació de varis elements a Castejón del Puente o Selgua.

A totes les poblacions esmentades anteriorment, des de El Grado fins a Bianced, el GRIEGC també ha iniciat un projecte de difusió a través de la senyalització de tots aquests elements, creant així un itinerari de la Línia del Cinca a la província d'Osca, recuperant de l'oblit d'aquesta manera aquestes fortificacions de la que va ser la Línia Fortificada del Cinca.

Adrián Cabezas Sánchez és historiador i membre de GRIEGC (Grup de Recerca i d'Investigació d'Espais de la Guerra Civil), de 38 anys i de Vilanova i la Geltrú (Barcelona), és llicenciat en Història per la UB (Universitat de Barcelona) i Doctor en Història Contemporània per la mateixa universitat amb la tesi La Defensa de la costa a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939).

Actualment doctorand en Història Econòmica per la UB realitzant una tesi sobre les companyies ferroviàries a Catalunya durant la Guerra Civil.

Ha participat amb el GRIEGC de forma professional en més d'una vintena de projectes destinats a inventariar, catalogació i recuperació de vestigis de la Guerra Civil espanyola en gran quantitat de municipis de tota Catalunya i l'Aragó.

Així mateix és també autor de diferents articles i monografies relacionades amb la Guerra Civil destacant entre d'altres La Guerra Civil a Vilanova i la Geltrú (1936-1939). Aspectes militars (2009); La Defensa de la costa a la província de Tarragona (2017); sent també el coordinador de l'obra La Guerra Civil al coll de Balaguer (2018).

Joel Ametlla Pla és Arquitecte i membre de GRIEGC (Grup de Recerca i d'Investigació d'Espais de la Guerra Civil)

De 28 anys i veí d'Albesa (Lleida), és llicenciat en Arquitectura per la URV (Universitat Rovira i Virgili) i especialitzat en diagnòsi i rehabilitació del patrimoni arquitectònic juntament amb la fortificació de la primera meitat del segle XX. Actualment doctorand per la URV.

Ha participat amb el GRIEGC de forma professional en més d'una vintena de projectes destinats a inventariar, catalogació i recuperació de vestigis de la Guerra Civil espanyola en gran quantitat de municipis de tota Catalunya i l'Aragó.

La seva principal tasca és la plasmació dels vestigis en mapes i l'estudi morfològic funcional i patrimonial de les construccions defensives juntament amb la seva recuperació i posta en valor per a la societat. Això ha provocat la creació i tinença d'una autèntica biblioteca de planimetries sobre la fortificació de la Guerra Civil al front oriental.

La Línia P. Estudi historicoarqueològic de les estructures defensives del Pirineu entre 1940 a 1957 a Alp (La Cerdanya)

Eulàlia Díaz i Ramoneda i Laia Gallego Vila

Durant els anys quaranta i cinquanta el Règim Franquista es va planificar i començar a construir una línia defensiva al llarg de la frontera pirenaica, per tal de defensar l'Espanya franquista d'una possible invasió per part de l'exèrcit aliat entre els anys 1940 a 1957. D'aquesta manera es duu a terme el projecte de fortificar la frontera natural que suposa la serralada pirinenca a través de la construcció d'estructures defensives diverses agrupades en els anomenats "Centres de Resistència", als quals se'ls assignava el control militar d'una zona concreta de la frontera. A partir de les pràctiques realitzades dins del Màster d'Història Contemporània i Món Actual de la UB i la UOC, es va poder analitzar part de les estructures que componien el Centre de Resistència 49.

13

L'objectiu de l'estudi històrico-arqueològic d'aquestes infraestructures s'enfocava a ampliar la informació que hi ha sobre aquestes, ja que en els estudis realitzats al respecte rarament contemplen la perspectiva arqueològica. D'aquesta manera, amb la intervenció es pretenia ampliar i contrastar la documentació pel que fa als mètodes de construcció i els materials utilitzats, a més d'analitzar la integració d'aquestes estructures al paisatge i l'adaptació a l'orografia del terreny, estudiant per a fer-ho les característiques de l'indret on s'ubica. Per altra banda, la seva intervenció ens ha permès conèixer els usos secundaris d'aquestes estructures així com possibles afectacions a la seva conservació.

Laia Gallego Vila

laiagvila@hotmail.com

És graduada en Arqueologia i màster en Història Contemporània i Món Actual per la Universitat de Barcelona i la Universitat Oberta de Catalunya. Actualment treballa a ATICS, S.L. i és investigadora predoctoral de la Secció d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona.

S'ha especialitzat en arqueologia del passat contemporani, i en arqueologia de la Guerra Civil Espanyola. Recentment ha investigat sobre la destrucció i els danys materials dels bombardeigs de la Guerra Civil Espanyola, així com influència de la materialitat en la construcció i la transmissió de memòries traumàtiques dels bombardeigs.

Ha publicat articles en diverses revistes indexades a LATINDEX, CARHUS+ y CIRC. Algunes de les revistes en les que ha publicat són "Índice Histórico Español", "erph-Revista de Patrimonio", "Arkeogazte. Revista de Arqueología", "Arqueoweb. Revista de Arqueología en Internet". Participa en congressos nacionals i internacionals. Ha participat en diversos projectes d'intervenció arqueològica del període contemporani en diversos equips de l'Estat espanyol. Ha format part de projectes internacionals en l'àmbit de la memòria històrica europea.

14

Eulàlia Díaz i Ramoneda

eulalia.drl@gmail.com

És graduada en Arqueologia per la Universitat de Barcelona on també va cursar el màster en Història Contemporània i Món Actual en conveni amb la Universitat Oberta de Catalunya. A través de la UNED va estudiar el màster en Memòria Social i Drets Humans amb la especialització d'Antropologia Forense aplicada als Drets Humans.

S'ha especialitzat en l'arqueologia del conflicte contemporani centrada en l'arqueologia de la Guerra Civil Espanyola. Ha treballat amb diversos equips en la localització i l'exhumació de fosses comunes en diverses comunitats autònomes i participa en projectes d'estudi i excavació d'estructures bèl·liques de la Guerra Civil i el Franquisme en diferents territoris de l'Estat Espanyol. Les investigacions recents s'enfoquen en la arqueologia forense com a eina en la investigació de vulneracions dels Drets Humans. Actualment treballa en la localització i l'exhumació de fosses comunes de víctimes de la Guerra Civil i el Franquisme, principalment al País Valencià.

Intervenció al Coll de Balaguer. Les posicions de la Línia L-2.

Adrián Cabezas Sánchez i Joel Ametlla Pla

(Grup de Recerca i d'Investigació d'Espais de la Guerra Civil, GRIEGC)

Les importants fortificacions republicanes que es van construir durant la Guerra Civil espanyola al terme municipal de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, estan situades al Coll de Balaguer, formant part de la Serralada Prelitoral catalana. Aquestes restes es troben acotades pel riu Llastres a l'Est, pel Barranc del Cap del Terme a l'Oest, pel Mar Mediterrani al Sud i la Serralada Prelitoral al Nord. Tot i només tenir 155 metres d'alçada, el Coll de Balaguer sempre ha estat un pas tortuós, d'un alt valor estratègic.

Durant la Guerra Civil, el Coll de Balaguer (lloc per on passava la carretera de València a Barcelona), no va passar desapercebut per les autoritats militars republicanes, que van fortificar el lloc per vigilar la costa; i posteriorment, a partir de l'abril de 1938, es van construir tot un conjunt d'elements amb l'objectiu de crear una barrera defensiva, esdevenint el Coll de Balaguer en un paratge infranquejable. Aquestes defenses per tant, s'emmarquen dintre de la línia defensiva coneguda com L-2, considerada com el Cinturó de Ferro de Catalunya, ja que és tractava d'una gran obra d'enginyeria militar que anava des de Tarragona fins a la Seu d'Urgell, trobant-se com a punts més fortificats Falset, Artesa de Segre i sobretot el canal d'Urgell. Precisament i degut a l'especial valor estratègic del Coll de Balaguer, també és va projectar un ramal que enllaçava amb la segona línia pel coll de la Teixeta, la Pobla de Granadella i Ciutadilla. Cal a dir que aquestes fortificacions van ser construïdes per presoners del bàndol rebel que formaven part del camp de presoners nº2 de l'Hospitalet de l'Infant.

Al llarg dels diferents mesos que es van realitzar els treballs de fortificació, es van construir tot un conjunt d'elements on van destacar sobretot els nius de metralladores i les trinxeres, però també van construir-se tot tipus d'elements de caràcter defensiu com parapets, observatoris, polvorins, refugis, dipòsits d'aigua o inclús pistes i camins, entre d'altres.

D'una altra banda, i després de molts anys d'oblit, entre el 2014 i el 2015, l'equip de GRIEGC (Grup de Recerca i d'Investigació d'Espais de la Guerra Civil) va realitzar un exhaustiu treball d'inventari de totes aquestes posicions defensives, arribant a catalogar més de 400 elements del que va esdevenir un important conjunt fortificat.